

УДК 351.84:314.151.3:316.6

<https://doi.org/10.62664/cpa.2025.02.15>

Іван ЛОПУШИНСЬКИЙ,

завідувач кафедри публічного управління,

адміністрування і національної безпеки

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

доктор наук з державного управління, професор,

заслужений працівник освіти України

ORCID ID <http://orcid.org/0000-0002-7460-7476>

Богдан ГРИВНАК,

в.о. директора Інституту гуманітарної

підготовки та державного управління,

доцент кафедри суспільних наук

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

кандидат філософських наук, доцент

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-4593-3862>

Володимир КУШНІРЮК,

доцент кафедри публічного управління,

адміністрування і національної безпеки,

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

кандидат психологічних наук, доцент

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9842-2639>

(© ЛОПУШИНСЬКИЙ І., ГРИВНАК Б., КУШНІРЮК В., 2025)

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

ЗА МІСЦЕМ НОВОГО ПЕРЕБУВАННЯ

У статті на основі аналізу сучасного стану та відповідної нормативно-правової бази, наукової літератури з проблеми дослідження показано, що соціально-психологічна соціалізація внутрішньо переміщених осіб (ВПО) потребує нового прочитання, зважаючи на тривалу вже майже чотири роки російсько-українську війну, яка щодалі породжує нові проблеми в контексті соціально-психологічної соціалізації ВПО. Масштаби проблеми ВПО (у т. ч. дітей, осіб непрацездатного віку, людей з особливими потребами та ін.) стимулюють вивчення соціалізації ВПО в контексті збройної агресії та масового переміщення населення в Україні та за її межами. У цьому зв'язку особливого значення набувають психологічні наслідки, насамперед травматичний досвід, втрата звичного середовища, вплив на ідентичність та психічне здоров'я тощо. Особливого акценту потребує соціальна інтеграція, тобто значення успішної соціалізації для стійкості громад, що приймають ВПО, та національної єдності. На особливу увагу заслуговує проведення досліджень соціально-психологічних проблем ВПО: психологічного дистресу (ПТСР, тривожність, депресивні стани, відчуття провини), проблем ідентичності (втрата «малої батьківщини», формування нової «Я-концепції» та групової ідентичності), міжгрупові відносини (стереотипи та упередження між ВПО та громадою, що приймає ВПО, ризики соціальної напруги). Першочергового значення також набуває законодавче забезпечення прав і свобод ВПО, насамперед належне виконання Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», систематична робота органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ОМС), практика роботи громадських та міжнародних організацій, насамперед застосування кейсів успішної психосоціальної підтримки, освітніх та економічних програм (UNICEF, UNHCR, Червоний

Хрест та ін.), застосування передового європейського досвіду соціалізації ВПО.

Ключові слова: *російсько-українська війна, правовий режим воєнного стану, внутрішньо переміщені особи (ВПО), нове місце перебування ВПО, соціалізація ВПО, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, громада, що приймає, громадянське суспільство, соціально-психологічні особливості соціалізації ВПО.*

Ivan LOPUSHYNSKYI,

Head of the Department of Public
Management, Administration and National Security
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
Doctor of Sciences in Public Administration, Professor,
Honored Worker of Education of Ukraine
ORCID <http://orcid.org/0000-0002-7460-7476>

Bohdan HRYVNAK,

Acting Director of the Institute of Humanities and Public Administration,
Associate Professor of the Department of Social Sciences,
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0002-4593-3862>

Volodymyr KUSHNIRIUK,

Associate Professor of the Department of Public
Management, Administration and National Security
Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas
Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor
ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-9842-2639>

(© LOPUSHYNSKYI I., HRYVNAK B., KUSHNIRIUK V., 2025)

SOCIO-PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE SOCIALIZATION OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN THE PLACE OF THEIR NEW RESIDENCE

The article, based on an analysis of the current state and the relevant regulatory and legal framework, scientific literature on the research problem, shows that the socio-psychological socialization of internally displaced persons (IDPs) requires new research, given the almost four-year-long Russian-Ukrainian war, which continues to create new problems in the context of the socio-psychological socialization of IDPs. The scale of the IDP problem (including children, people of working age, people with special needs, etc.) stimulates the study of the socialization of IDPs in the context of armed aggression and mass population displacement in Ukraine. In this regard, psychological consequences are of particular importance, primarily traumatic experiences, loss of familiar surroundings, impact on identity and mental health, etc. Special emphasis is needed on social integration, i.e. the importance of successful socialization for the sustainability of host communities and national unity. Of particular note is the research into the socio-psychological problems of IDPs: psychological distress (PTSD, anxiety, depressive states, feelings of guilt), identity problems (loss of the «small homeland», formation of a new «self-concept» and group identity), intergroup relations (stereotypes and prejudices between IDPs and the host community, risks of social tension). Legislative protection of the rights and freedoms of IDPs is also of paramount importance, primarily the proper implementation of the Law of Ukraine «On Ensuring the Rights and Freedoms of Internally Displaced Persons», systematic work of state authorities and local self-government bodies (LSGs), practice of work of public and international organizations, First of all, the application of cases of successful psychosocial support, educational and economic programs (UNICEF, UNHCR, Red Cross, etc.), the application of advanced European experience in the socialization of IDPs.

Key words: *Russian-Ukrainian war, legal regime of martial law, internally displaced persons (IDPs), new place of residence of IDPs, socialization of IDPs, state authorities and local governments, host community, civil society, socio-psychological features of IDP socialization.*

Постановка проблеми. Масштабні соціальні та психологічні наслідки, спричинені зростанням кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО) унаслідок російсько-української війни, що триває з лютого 2014 року, економічної нестабільності та інших кризових ситуацій, спричинених війною, поява мільйонів переміщених осіб як у межах України, так і за її кордонами, спонукають до вжиття невідкладних заходів щодо їхнього, насамперед ВПО, захисту, надання різного роду допомоги, у тому числі й соціально-психологічної реабілітації. ВПО стикаються з низкою проблем, таких як посттравматичний стресовий розлад, депресія, тривожність, що значно ускладнює їхню інтеграцію до нового середовища. Важливість вивчення цієї теми визначається потребою в розробленні ефективних програм психологічної допомоги, що сприятимуть відновленню психологічної рівноваги, подоланню наслідків психотравмувальних подій, соціальній інтеграції та поліпшенню якості життя осіб, які пережили вимушене переселення на нове місце.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз робіт українських психологів, соціологів та правознавців (наприклад, роботи з дослідження адаптації, *посттравматичного стресового розладу* (ПТСР), інтеграційних процесів та ін.) засвідчив, що проблему соціально-психологічної адаптації ВПО (у тому числі дітей та підлітків) за місцем нового перебування розкрито наразі недостатньо. Так, О. Богучарова, І. Данилюк розглядають особистісні чинники, психологічну акультурацію та міжкультурну адаптацію студентів-мігрантів сходу України [1], І. Каськов досліджує соціально-психологічні особливості соціалізації особистості в сучасних

умовах [2], О. Кравченко, К. Чупіна описують досвід Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини щодо соціально-психологічної реабілітації ВПО [3], І. Мазоха вивчає стан та тенденції соціально-психологічної реабілітації внутрішньо переміщених осіб [4], В. Москаленко розглядає соціально-психологічні особливості економічної соціалізації та економічної культури особистості [5], А. Некіпелова вивчає соціально-психологічні особливості економічної соціалізації особистості в пубертатний (етап переходу від дитинства до дорослості — *авт.*) період [6], К. Педько описує психологічні особливості соціального капіталу як основи процесу соціалізації неповнолітніх делінквентів (людина з відхиленнями від загальноприйнятих соціальних норм поведінки — *авт.*) [7], Л. Пілецька досліджує психологічні особливості соціалізації підлітків в умовах соціальної депривації (стан або процес, спричинений позбавленням або браком життєво необхідних потреб, таких, як соціальні контакти, емоційна підтримка, сенсорні стимули чи можливість для розумової діяльності — *авт.*) [8], А. Федоренко вивчає психологічні особливості взаємозв'язку адаптації та соціалізації особистості в контексті досліджень соціальної психології та психотерапії [11], С. Фера розглядає соціально-психологічні особливості та сучасний стан реалізації економічної соціалізації дітей в дошкільному навчальному закладі [12] та ін. Водночас, ці та інші публікації написано переважно до початку повномасштабного вторгнення російського війська на суверенну територію України і недостатньою мірою зачіпають проблеми ВПО, насамперед питання їхньої соціально-психологічної адаптації за місцем нового перебування.

Зважаючи на сказане, **метою** нашої **статті** постали систематизація та аналіз соціально-психологічних чинників, що впливають на процес соціалізації ВПО у громадах, що їх приймають.

Завданнями дослідження були: виокремлення ключових проблем, оцінювання наявної практики соціально-психологічної адаптації ВПО за місцем нового перебування та розроблення рекомендацій органам державної влади, органам місцевого самоврядування та представникам громадянського суспільства щодо посилення адаптації ВПО в нових умовах.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, соціалізація — це комплексний процес та результат засвоєння й активного відтворення людиною соціально культурного досвіду (знань, цінностей, норм, моралі, традицій тощо) на основі її діяльності, спілкування і відносин, обов’язковий чинник розвитку особистості [10, с. 380].

Соціалізація ж ВПО — це процес, що виходить за межі простого фізичного переміщення; це глибока психологічна перебудова, що передбачає адаптацію та, в ідеалі, інтеграцію до нової соціальної системи.

У контексті нашого дослідження варто розрізняти поняття адаптація та інтеграція. Адаптація (від лат. *adapto* — пристосування) — це процес взаємодії живих організмів та середовища, що оточує, який призводить до пристосування до умов життєдіяльності [10, с. 9]. Це швидке пристосування до змінених умов існування (наприклад, пошук житла, реєстрація, отримання допомоги). Інтеграція ж (лат. *integration* — відновлення, заповнення; *integer* — цілий) — це прийняття індивіда іншими членами групи [10, с. 214]. Це глибший, двосторонній процес, що передбачає взаємне прийняття та активну участь ВПО у житті громади, що приймає, при цьому зберігаючи значущі елементи своєї ідентичності.

Далі звернемося до двовимірної моделі інтеграції Дж. Беррі (J. W. Berry). Ця модель є наріжною у вивченні міжкультурної взаємодії. Вона базується на двох ключових вимірах: 1) збереження власної культурної ідентичності та 2) прагнення до взаємодії з культурою, що приймає. Взаємодія цих вимірів визначає чотири стратегії: 1) *інтеграція*:

збереження ідентичності + активна взаємодія (найбільш успішна стратегія); 2) *асиміляція*: відмова від ідентичності + активна взаємодія; 3) *сепарація*: збереження ідентичності + мінімальна взаємодія (створює «анклави»); 4) *маргіналізація*: відмова від ідентичності + мінімальна взаємодія (психологічно найбільш руйнівна стратегія) [цитується за 1].

Далі розглянемо чинники, що впливають на соціалізацію ВПО.

Успішність інтеграції ВПО залежить від низки індивідуальних та соціальних чинників: 1) *індивідуальні*: вік, освіта, рівень психологічної стійкості, наявність соціальних навичок, ступінь пережитої травми; 2) *соціальні*: наявність соціальної підтримки (сім'я, друзі), доступ до ресурсів (житло, праця), рівень толерантності громади, що приймає, економічна ситуація в регіоні тощо.

Крім того, проаналізуємо соціально-психологічні проблеми ВПО.

Як відомо, переміщення є психологічно травматичним досвідом, що залишає глибокий відбиток на процесі соціалізації. У цьому зв'язку особливої ваги набуває психологічний дистрес та травматизація. 1) *ПТСР (посттравматичний стресовий розлад)*: багато ВПО зазнали прямих загроз життю, втрати близьких або свідчили про насильство. Симптоми (флешбеки, гіперзбудження, уникнення) ускладнюють повсякденну взаємодію та концентрацію на адаптації; 2) *Горе та втрата*: втрата домівки та майна часто викликає хронічне горе. Це ускладнюється відчуттям безпорадності, що знижує мотивацію до активної соціалізації; 3) *Проблеми ідентичності та стигматизація*: розрив соціальних зв'язків: втрата соціальної мережі (колеги, сусіди) веде до соціальної ізоляції. Ідентичність, сформована навколо рідного поселення, руйнується, і потрібен час для формування нової територіальної ідентичності; 4) *Стигма ВПО*: у суспільстві можуть виникати негативні соціальні настанови щодо ВПО як до «утриманців» або «конкурентів» на ринку праці та житла. Ця стигма перешкоджає відкритій взаємодії та змушує

ВПО вдаватися до стратегії сепарації або приховування свого статусу;

5) *Міжгрупові відносини та соціальна напруга*: стереотипи та упередження: відмінності в діалекті, культурних звичках чи політичних поглядах можуть стати ґрунтом для мікроконфліктів. Громада, що приймає, може відчувати втому від співчуття та конкуренцію за ресурси;

6) *Важливість емпатії*: успішна інтеграція вимагає від громад, що приймають, емоційного прийняття та розуміння травматичного досвіду ВПО, а від ВПО — активної участі та готовності до двостороннього діалогу.

Ключовим документом, що гарантує права і свободи ВПО, є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» (2014) [9] із наступними змінами. Цей нормативно-правовий акт визначає правовий статус, встановлює механізми обліку та гарантує основні соціальні права ВПО: право на соціальне забезпечення (пенсії, допомоги), право на працевлаштування, право на освіту (особливо для дітей) та медичне обслуговування, право на свободу пересування тощо.

Водночас, у процесі реалізації Закону [9] наразі залишаються й проблемні аспекти: попри постійне вдосконалення, законодавство часто зосереджується на кризовому реагуванні та грошових виплатах, залишаючи прогалини у стратегічному плануванні житлової та стійкої економічної інтеграції. Надмірна бюрократизація процесу реєстрації та поновлення виплат може бути додатковим чинником дистресу та вторинної травматизації.

Для їх діяльності вагомим є застосування передового європейського досвіду соціалізації ВПО. Досвід європейських країн в роботі з мігрантами та внутрішньо переміщеними особами є цінним джерелом для України, особливо у питаннях системної інтеграції.

Для прикладу, наведемо:

1) *Комплексні інтеграційні пакети* (Німеччина, Швеція): замість простого надання притулку, ЄС впроваджує тривалі та обов'язкові інтеграційні курси. Вони включають: вивчення мови, ознайомлення з культурними нормами та правами/обов'язками в країні, що приймає. Це ключовий інструмент для зниження соціальної дистанції та запобігання сегрегації.

2) *Системи соціального житла та поступового переходу*: у багатьох країнах діють програми, що надають ВПО доступ до соціального житла з фіксованою низькою орендною платою на перехідний період. Ця житлова стабільність є потрібною психологічною передумовою для успішної професійної та соціальної адаптації.

3) *Травма-орієнтована допомога (Trauma-Informed Care)*: у європейських моделях психологічна допомога є негайним та інтегрованим елементом. Вона включає скринінг на ПТСР, доступ до спеціалізованої травма-терапії та використання культурних медіаторів (психологів, які розуміють специфіку культури та мови переміщених осіб).

4) *Стимулювання економічної самостійності*: європейські уряди часто надають субсидії роботодавцям, які наймають ВПО, та фінансують швидку професійну перекваліфікацію затребуваних спеціальностей. Це сприяє швидкому перетворенню ВПО з отримувачів допомоги на економічно активних членів суспільства, що позитивно впливає на їхню самооцінку та соціальне прийняття.

Далі зупинимося на практиці роботи державних органів та ОМС України в контексті соціально-психологічної соціалізації ВПО.

Як відомо, за координацію допомоги ВПО відповідають Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України, обласні та районні військові адміністрації, органи місцевого самоврядування. Вони забезпечують функціонування Єдиної інформаційної бази даних ВПО та здійснюють нарахування виплат.

Роль *органів місцевого самоврядування* (ОМС) полягає в тому, що на рівні громад ОМС відіграють вирішальну роль у безпосередній інтеграції ВПО. Вони створюють *Центри надання адміністративних послуг* (ЦНАПи) для ВПО, організовують тимчасове розміщення та координують роботу з працевлаштування через Центри зайнятості. Успіх тут залежить від лідерства та фінансової спроможності конкретної громади.

Особливої ваги в контексті соціально-психологічної адаптації ВПО набуває робота громадських та міжнародних організацій і, особливо — благодійних фондів. Так, зокрема БФ «Посмішка ЮА» працює з 2013 року і успішно впроваджує соціальні проєкти в 20 областях України. БФ є сталим партнером з міжнародними організаціями та фондами, урядами інших країн, а також є імплементаційним партнером UNFPA, Фонду ООН у галузі народонаселення, *Гуманітарного фонду для України* (UNH), UNICEF, WFP та *Міжнародної організації з міграції* (IOM), «TEAM4UA», а також партнерства з державними органами влади на рівні громад, областей та Уряду. Реалізуються проєкти в партнерстві з Офісом уповноваженого ВРУ з прав людини, Офісом Генерального прокурора України та за ініціативи Офісу Віцепрем'єра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції [13].

Важливим напрямком роботи фонду, особливо зараз, коли країна знаходиться в стані війни, — впровадження комплексних програм, спрямованих на поліпшення ментального здоров'я і надання психосоціальної підтримки населенню, особливо в умовах кризових та стресових ситуацій, постраждалим внаслідок воєнного конфлікту, внутрішньо переміщеним особам та людям, які потрапили в складні життєві обставини. Шляхом надання дорослим та дітям психологічної підтримки і консультацій, працівники фонду допомагають пережити травматичні події. Людина може долучитися до тренінгів, групових сесій, структурованих занять з психосоціальної підтримки, отримати

індивідуальні консультації та комплексний соціальний супровід від фахівців фонду, щоб віднайти можливість вийти з кризової ситуації та поліпшити фізичний, психологічний стан і ментальне здоров'я. Крім того, фонд постійно проводить інформаційні кампанії щодо ментального здоров'я та психосоціальної підтримки для зменшення стигми і підвищення свідомості населення. Як результат — лише 2024 року психосоціальну та гуманітарну допомогу від БФ «Посмішка ЮА» отримали 221 843 дорослих та дітей [13]. Цей сектор є рушійною силою психосоціальної підтримки ВПО.

Психосоціальна підтримка: Міжнародні організації (UNICEF, UNHCR, Червоний Хрест) та українські БФ, ГО надають психологічну першу допомогу, організовують групи підтримки, арт-терапевтичні та освітні заходи, що сприяють відновленню соціального капіталу.

Програми сталості: Реалізуються проєкти, спрямовані на економічне відновлення (мікрогранти для малого бізнесу ВПО) та освітню перекваліфікацію, що є критичним для відновлення професійної ідентичності.

Зважаючи на викладене вище, можемо надати *рекомендації щодо посилення соціально-психологічної соціалізації ВПО* в територіальних громадах України, що їх приймають.

Насамперед органам державної влади варто розробити та фінансувати комплексні державні програми житлової інтеграції (довгострокова оренда, соціальне житло) та економічної перекваліфікації.

З метою психосоціальної підтримки ВПО потрібно запровадити обов'язкові протоколи травма-орієнтованої допомоги на базі ЦНАПів та соціальних служб, беручи досвід ГО і БФ.

У територіальних громадах потрібно проводити просвітницькі кампанії, спрямовані на подолання стереотипів та зниження соціальної

дистанції між ВПО та місцевими жителями, активно співпрацювати органам влади з громадськими організаціями та благодійними фондами.

Висновки. Успішна соціалізація внутрішньо переміщених осіб в Україні — це стратегічний імператив, що визначатиме стійкість суспільства у відновлювальний період. Соціалізація є трьохстороннім процесом, успіх якого залежить як від адаптивних зусиль ВПО, від толерантності та ресурсної спроможності громади, що приймає, діяльності органів влади, ГО, БФ. Водночас, основними соціально-психологічними бар'єрами залишаються травматичний досвід, криза ідентичності та ризик стигматизації/маргіналізації. Чинна нормативно-правова база України потребує зміщення акценту з кризових виплат на стратегічні програми житлової та економічної інтеграції (аналогічно до європейських моделей).

Перспективи подальших досліджень. У дальших наукових дослідженнях потрібне глибинне вивчення довгострокових наслідків інтеграції (через 3–5 років) та розроблення універсальних індикаторів соціальної згуртованості, що дозволять об'єктивно оцінювати ефективність інтеграційних програм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богучарова О. І., Данилюк І. В. Особистісні чинники, психологічна акультурація та міжкультурна адаптація студентів-мігрантів сходу України. DOI: <https://doi.org/10.15421/102101>. (дата звернення: 30.11.2025).

2. Каськов І. В. Соціально-психологічні особливості соціалізації особистості в сучасних умовах. *Вісник Національного університету оборони України*. 2015. Вип. 3. С. 118–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2015_3_22. (дата звернення: 30.11.2025).

3. Кравченко О. О., Чупіна К. О. Соціально-психологічна реабілітація ВПО : з досвіду Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. URL:

<https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/16176/1/44.pdf>. (дата звернення: 30.11.2025).

4. Мазоха І. С. Соціально-психологічна реабілітація внутрішньо переміщених осіб. URL: <http://dspace.idgu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2311>. (дата звернення: 30.11.2025).

5. Москаленко В. В. Соціально-психологічні особливості економічної соціалізації та економічної культури особистості. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*. 2015. Вип. 1. С. 84–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknup_2015_1_26. (дата звернення: 30.11.2025).

6. Некіпелова А. Соціально-психологічні особливості економічної соціалізації особистості в пубертатний період. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Психологія*. 2014. Вип. 2. С. 65–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknup_2014_2_22. (дата звернення: 30.11.2025).

7. Педько К. В. Психологічні особливості соціального капіталу як основи процесу соціалізації неповнолітніх делінквентів. *Проблеми політичної психології*. 2014. Вип. 1. С. 375–382. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2014_1_40. (дата звернення: 30.11.2025).

8. Пілецька Л. Психологічні особливості соціалізації підлітків в умовах соціальної депривації. *Збірник наукових праць : філософія, соціологія, психологія*. 2014. Вип. 19 (1). С. 77–84. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpsfp_2014_19\(1\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpsfp_2014_19(1)_13). (дата звернення: 30.11.2025).

9. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовтня 2014 року № 1706–VII (з наступними змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text>. (дата звернення: 30.11.2025).

10. Соціальна робота. Термінологічний словник / За заг. ред. Н. Чернухи, С. Петкова. Т. Захаріної. Київ : Юрінком Інтер, 2025. 484 с.

11. Федоренко А. Ф. Психологічні особливості взаємозв'язку адаптації та соціалізації особистості в контексті досліджень соціальної психології та психотерапії. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки*. 2014. Вип. 43. С. 130–135. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2014_43_20. (дата звернення: 30.11.2025).

12. Фера С. Соціально-психологічні особливості та сучасний стан реалізації економічної соціалізації дітей в дошкільному навчальному закладі. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Психологічні науки*. 2016. № 1. С. 219–224. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2016_1_40. (дата звернення: 30.11.2025).

13. Charity Fund POSMISHKA. URL: <https://www.posmishka.org.ua/en>. (дата звернення: 30.11.2025).

REFERENCES

1. Bohucharova O. I. & Danyliuk I. V. (2021). Osobystisni chynnyky, psykhologichna akulturatsiia ta mizhkulturna adaptatsiia studentiv-mihrantiv skhodu Ukrainy [Personal factors, psychological acculturation and intercultural adaptation of migrant students in eastern Ukraine]. *Journal of Psychology Research*, 27 (10), 4–14. DOI: <https://doi.org/10.15421/102101>. [in Ukrainian]

2. Kaskov I. V. (2015). Sotsialno-psykhologichni osoblyvosti sotsializatsii osobystosti v suchasnykh umovakh [Social and psychological characteristics of personality socialisation in modern conditions]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy* – Bulletin of the National University of Defence of Ukraine, 3, 118–122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnaou_2015_3_22. [in Ukrainian]

3. Kravchenko, O. O., & Chupina, K. O. (2022). Sotsialno-psykhologichna rehabilitatsiia VPO : z dosvidu Umanskoho derzhavnoho

pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny [Social and psychological rehabilitation of internally displaced persons : from the experience of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University]. *Habitus – Habitus*, 41, 251–254. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.41.44>. [in Ukrainian]

4. Mazokha I. S. Sotsialno-psykholohichna reabilitatsiia vnutrishno peremishchenykh osib [Social and psychological rehabilitation of internally displaced persons]. *Repository of Izmail State University of Humanities*. URL: <http://dspace.idgu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2311>. [in Ukrainian]

5. Moskalenko V. V. (2015). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti ekonomichnoi sotsializatsii ta ekonomichnoi kultury osobystosti [Social and psychological characteristics of economic socialisation and economic culture of the individual]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Psykholohiia* – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Psychology, 1, 84–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknup_2015_1_26. [in Ukrainian]

6. Nekipiolova A. (2014). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti ekonomichnoi sotsializatsii osobystosti v pubertatnyi period [Social and psychological characteristics of economic socialisation of individuals during puberty]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Psykholohiia* – Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Psychology, 2, 65–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vknup_2014_2_22. [in Ukrainian]

7. Pedko K. V. (2014). Psykholohichni osoblyvosti sotsialnoho kapitalu yak osnovy protsesu sotsializatsii nepovnitnikh delinkventiv [Psychological characteristics of social capital as the basis for the socialisation process of juvenile delinquents]. *Problemy politychnoi psykholohii* – Problems of political psychology, 1, 375–382. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pppr_2014_1_40. [in Ukrainian]

8. Piletska L. (2014). Psykholohichni osoblyvosti sotsializatsii pidlitkiv v umovakh sotsialnoi deprivatsii [Psychological characteristics of adolescent socialisation in conditions of social deprivation]. *Zbirnyk naukovykh prats : filozofii, sotsiologii, psykholohii* – Collection of scientific works : philosophy, sociology, psychology, 19 (1), 77–84. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpfsp_2014_19\(1\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpfsp_2014_19(1)_13). [in Ukrainian]

9. *Verkhovna Rada Ukrainy*. (2014). Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib : Zakon Ukrainy vid 20.10.2014 № 1706–VII [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons: Law of Ukraine № 1706–VII of 20 October 2014 (as amended).]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>. [in Ukrainian]

10. Chernukha N., Pietkov S. & Zakharina T. (Eds.). (2025). *Sotsialna robota : Terminolohichni slovnyk* [Social work. Terminological dictionary]. Kyiv : Yurinkom Inter. [in Ukrainian]

11. Fedorenko A. F. (2014). Psykholohichni osoblyvosti vzaiemozviazku adaptatsii ta sotsializatsii osobystosti v konteksti doslidzhen sotsialnoi psykholohii ta psykhoterapii [Psychological characteristics of the relationship between adaptation and socialisation of the individual in the context of social psychology and psychotherapy research]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 12 : Psykholohichni nauky* – Scientific journal of the M. P. Dragomanov National Pedagogical University. Series 12 : Psychological Sciences, 43, 130–135. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2014_43_20. [in Ukrainian]

12. Fera S. (2016). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti ta suchasnyi stan realizatsii ekonomichnoi sotsializatsii ditei v doshkilnomu navchalnomu zakladi [Social and psychological characteristics and the current state of economic socialisation of children in preschool educational institutions]. *Naukovyi visnyk Mykolaivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho. Psykholohichni nauky* – Scientific Bulletin of Mykolaiv National University

named after V. O. Sukhomlynsky. Psychological Sciences, 1, 219–224.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmdups_2016_1_40. [in Ukrainian]

13. Charitable Foundation «Posmishka UA». Official website.
<https://www.posmishka.org.ua/en>. [in English]